

proprius praesenti inquisitioni; et hoc dupliciter. Primo removendo id quod est impedimentum, ibi, "Neque oportet in divinis deduci ad imagines," ut scilicet de eis judicandis sequamur iudicium imaginationis; secundo ostendendo id quod est proprium, ibi, "Sed potius ipsam inspicere formam," sine motu et materia: cujus conditionem consequenter exponit ingrediens ad propositam quaestionem.

QUAESTIO V.

DE DIVISIONE SPECULATIVAE SCIENTIAE.

Hic est duplex quaestio: prima de divisione speculativae, quae in littera ponitur; secunda de modis quos speculativae scientiae attribuit.

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo, utrum sit conveniens divisio, qua dividitur speculativa in has tres partes, naturalem, mathematicam et divinam.

Secundo, utrum naturalis philosophia sit de his quae sunt in motu et materia.

Tertio, utrum mathematica consideratio sit sine motu et materia.

Quarto, utrum divina scientia sit de his quae sunt sine materia et motu.

ARTICULUS I.

Utrum sit conveniens divisio, qua dividitur speculativa in has tres partes, naturalem scilicet, mathematicam et divinam.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod speculativa inconvenienter in has tres dividatur. Partes enim speculativae sunt illi habitus qui partem animae contemplativam perficiunt. Sed Philosophus in 6 Ethic., ponit quod scientificum animae, quod est pars ejus contemplativa, perficitur habitibus tribus, scilicet sapientia, scientia et intellectu. Ergo ista tria sunt partes speculativae, et non illa quae in littera ponuntur.

2. Item. Augustinus dicit 8 de civ. Dei, quod rationalis philosophia, quae est logica, sub speculativa philosophia, vel contemplativa, continetur. Cum igitur mentionem de ea non faciat, videtur divisio insufficientis.

3. Item. Communiter dividitur philosophia in septem artes liberales, inter quas neque naturalis, neque divina continentur,

sed sola rationalis et mathematica. Ergo naturalis et divina non debuerunt poni partes speculativae.

4. Item. Scientia medicinae maxime videtur esse operativa: et tamen in ea ponitur una pars speculativa et alia practica. Ergo eadem ratione in omnibus aliis scientiis operativis aliqua pars est speculativa; et ita debuit in hac divisione fieri mentio de Ethica, sive morali, quamvis sit activa propter partem ejus speculativam.

5. Item. Scientia medicinae quaedam pars philosophiae est; et sunt quaedam aliae artes quae dicuntur mechanicae, ut scientia de agricultura et alchimiae et hujusmodi. Cum igitur istae sint operativae, non videtur quod debuerit naturalis absolute sub speculativa poni.

6. Item. Totum non debet dividi contra partem. Sed divina scientia videtur esse ut totum respectu physicae et mathematicae, cum subjecta illarum sint partes illius scientiae, scilicet divinae, cujus subjectum est ens, cujus pars est substantia mobilis, quam considerat naturalis; et similiter quantitas, quam considerat mathematicus; ut patet 3 Metaph. Ergo scientia divina non debet dividi contra naturalem et mathematicam.

7. Item. Scientiae dividuntur sicut res, ut dicitur 3 de Anima. Sed philosophia est de ente: est enim cognitio entis, ut dicit Dionysius in epistola ad Polycarpum. Cum ergo ens primo dividatur in potentiam et actum, per unum et multa, per substantiam et accidens, videtur quod per hujusmodi deberent partes philosophiae distingui.

8. Item. Multae aliae divisiones sunt entium de quibus sunt scientiae magis essentiales, quam illae per mobile et immobile, per abstractum et non abstractum; utpote per corporeum et incorporeum, animatum et inanimatum, et alia hujusmodi. Ergo divisio partium Philosophiae magis debet accipi per hujusmodi differentias quam per illas quae hic tanguntur.

9. Item. Illa scientia a qua aliae supponuntur, debet esse prior eis. Sed omnes aliae scientiae supponuntur a scientia divina, quia ejus est probare principia aliarum. Ergo debuit scientiam divinam aliis praeordinare.

10. Item. Mathematica prior occurrit addiscenda quam naturalis, eo quod mathematicam facile possunt addiscere pueri, non autem naturalem, nisi proveci, ut dicitur 6 Ethic. Unde et apud antiquos hic ordo in adipiscendis scientiis fuisse dicitur observatus, ut primo logica, deinde mathematica, tertio naturalis, postea moralis addiceretur et tandem divinae scientiae homines studerent. Ergo mathematicam naturali scientiae praeordinare debuit.

Sed contra. Quod haec divisio sufficiens sit, probatur per

Philosophum 6 Metaph., ubi dicit, quod tres erunt philosophiae et theoriae, mathematica, physica et theologia.

Item. 2 Phys. et communiter secundum Philosophum ponuntur tres modi scientiarum, qui etiam ad has tres videntur pertinere.

Item. Etiam Ptolomaeus in principio Almagesti hac divisione utitur.

Respondeo dicendum, quod theoreticus sive speculativus intellectus, in hoc proprie ab operativo sive practico distinguitur, quod speculativus habet pro fine veritatem quam considerat, practicus autem veritatem consideratam ordinat in operationem tamquam in finem; et ideo dicit Philosophus 3 de Anima, quod differunt ad invicem fine; et in 2 Metaph., dicitur, quod finis speculativae est veritas, finis operativae sive practicae actio. Cum igitur oporteat materiam fini esse proportionatam, oportet practicarum scientiarum materiam esse res illas quae a nostro opere fieri possunt, ut earum cognitio in operationem quasi in finem ordinari possit. Speculativarum vero scientiarum materiam oportet esse res quae a nostro opere non fiunt; unde earum consideratio in operationem ordinari non potest sicut in finem: et secundum harum rerum distinctionem oportet scientias speculativas distingui.

Sciendum tamen, quod quando habitus vel potentiae penes objecta distinguuntur, non distinguuntur penes quaslibet differentias objectorum, sed penes illas quae sunt per se objectorum inquantum sunt objecta. Esse enim animal vel plantam, accidit sensibili inquantum est sensibile; et ideo penes hoc non sumitur differentia sensuum, sed magis secundum differentias coloris et soni. Et ideo oportet scientias speculativas dividi per differentias speculabilium inquantum sunt speculabilia. Speculabili autem, secundum quod est objectum speculativae potentiae, aliquid competit ex parte potentiae intellectivae, et aliquid ex parte habitus scientiae quo intellectus perficitur. Ex parte quippe intellectus competit ei quod sit immateriale, quia et ipse intellectus est immaterialis; ex parte vero scientiae competit ei quod sit necessarium, quia scientia de necessariis est, ut probatur 1. Posteriorum. Omne autem necessarium, inquantum huiusmodi, est immobile quia omne quod movetur, inquantum huiusmodi, possibile est esse et non esse, vel simpliciter, vel secundum quid, ut videtur 10 Metaph. Sic igitur speculabili, quod est objectum speculativae scientiae, per se competit separatio et a materia et a motu, vel applicatio ad ea: et ideo secundum ordinem remotionis et a materia et a motu, scientiae speculativae distinguuntur. Quaedam igitur sunt speculabilium quae dependent a materia secundum esse, quia non nisi in materia esse possunt; et haec distinguuntur,

quia dependent quaedam a materia secundum esse et intellectum, sicut illa in quorum definitione ponitur materia sensibilis: unde sine materia sensibili intelligi non possunt: ut in definitione hominis oportet accipere carnem et ossa: et de his est physica, sive scientia naturalis. Quaedam vero sunt quae quamvis dependeant a materia secundum esse, non tamen secundum intellectum, quia in eorum definitionibus non ponitur materia sensibilis, ut linea et numerus: et de his est mathematica. Quaedam vero sunt speculabilia quae non dependent a materia secundum esse, quia sine materia esse possunt: sive nunquam sint in materia, sicut Deus et Angelus, sive in quibusdam sint in materia, et in quibusdam non, ut substantia, qualitas potentia et actus, unum et multa et huiusmodi: de quibus omnibus est theologia, idest divina scientia, quia praecipuum cognitorum in ea est Deus. Alio nomine dicitur metaphysica, idest transphysica, quia post physicam discenda occurrit nobis, quibus ex sensibilibus competit in insensibilia devenire. Dicitur etiam philosophia prima, inquantum scientiae aliae ab ea principia sua accipientes eam sequuntur. Non est autem possibile quod sint aliquae res quae secundum intellectum dependeant a materia, et non secundum esse: quia intellectus, quantum est de se, immaterialis est: et ideo non est quartum genus philosophiae praeter praedicta.

Ad primum igitur dicendum, quod Philosophus 6 Ethic., determinat de habitibus intellectualibus inquantum sunt virtutes intellectuales. Dicuntur autem virtutes, inquantum perficiunt intellectum in sua operatione: virtus enim est quae bonum facit habentem, et opus ejus reddit bonum. Et ideo secundum quod diversimode perficitur per huiusmodi habitus speculativos, diversificat huiusmodi virtutes. Est autem alius modus quo pars animae speculativa perficitur per intellectum, qui est habitus principiorum, quo aliqua ex seipsis nota fiunt; et alius quo cognoscuntur conclusiones ex huiusmodi principiis demonstratae; sive demonstratio procedat ex causis inferioribus, sicut scientia; sive ex causis altissimis, sicut sapientia. Cum autem distinguuntur scientiae, ut sint habitus quidam, oportet quod penes objecta distinguantur, idest penes res, de quibus sunt scientiae: et sic distinguuntur hic et in metaphysica tres partes philosophiae speculativae.

Ad secundum dicendum, quod scientiae speculativae, ut patet in principio Metaphys., sunt de illis quorum cognitio quaeritur propter seipsas. Res autem de quibus est logica, non quaeruntur ad cognoscendum propter seipsas, sed ut adminiculum quoddam ad alias scientias. Et ideo logica non continetur sub philosophia speculativa quasi principalis pars, sed quasi quoddam reductum ad eam, prout ministrat speculationi sua instrumenta,

scilicet syllogismos et definitiones et alia hujusmodi; quibus in speculativis scientiis indigemus. Unde et secundum Boetium in Comment. super Porphyrium, non tam est scientia quam scientiae instrumentum.

Ad tertium dicendum, quod septem liberales artes non sufficienter dividunt Philosophiam theoreticam: sed, ut dicit Hugo de Sancto Victore in 3 sui Didascalon, praetermissis quibusdam aliis connumerantur: quia his primum erudiebantur qui discere volebant philosophiam: et ideo in trivium et quadrivium distinguuntur, eo quod his quasi quibusdam viis vivax animus ad secreta philosophiae introeat. In hoc etiam consonat verbum Philosophi, qui dicit in 2 Metaph., quod modus scientiae debet quaeri ante scientias: et Commentator ibidem dicit, quod logicam, quae docet modum omnium scientiarum, debet quis ante omnes alias scientias addiscere, ad quam pertinet trivium. Dicit etiam in 6 Ethic., quod mathematica potest sciri a pueris; non autem physica, quae experimentum requirit. Ex quo datur intelligi quod primo logica, deinde mathematica debet addisci, ad quam pertinet quadrivium; et ita his quasi quibusdam viis praeparatur animus ad alias physicas disciplinas. Vel ideo hae inter ceteras scientias, artes dicuntur, quia non solum habent cognitionem, sed opus aliquod, quod est immediate ipsius rationis, ut constructionem, syllogismos et orationem formare, numerare, mensurare, melodias formare, cursus siderum computare. Aliae vero scientiae vel non habent opus, sed cognitionem tantum, sicut scientia divina et naturalis: unde nomen artis habere non possunt, cum ars dicatur ratio factiva, ut dicitur 6 Ethic.: vel habent opus corporale, sicut medicina, alchimia, et hujusmodi. Unde non possunt dici artes liberales, quia hujusmodi actus sunt hominis ex parte illa qua non est liber, scilicet ex parte corporis. Scientia vero moralis, quamvis sit propter operationem; tamen illa operatio non est actus scientiae, sed actus virtutis, ut patet 5 Ethic.; unde non potest dici ars, sed magis in illis operationibus se habet virtus loco artis: et ideo veteres definierunt virtutem esse artem bene recteque vivendi, ut dicit Augustinus 10 de civit. Dei.

Ad quartum dicendum, quod sicut dicit Avicenna in princ. suae Metaph., aliter distinguitur theoreticum et practicum cum philosophia dividitur in theoreticam et practicam; aliter cum artes dividuntur in theoreticas et practicas; aliter cum medicina. Cum enim philosophia vel artes per theoreticum et practicum distinguuntur, oportet accipere distinctionem eorum ex fine, ut practicum dicatur id quod ordinatur ad operationem, theoreticum vero quod ordinatur ad solam cognitionem veritatis. Hoc tamen interest, cum in hoc dividitur philosophia totalis, et artes, quia in divisione philosophiae habetur respectus ad finem bea-

titudinis, ad quam tota humana vita ordinatur. Ut enim dicit Augustinus 10 de civit. Dei, ex verbis Varronis, nulla est homini alia causa philosophandi, nisi ut sit beatus. Unde duplex felicitas a philosophis ponitur: una contemplativa, et altera activa, ut patet 10 Ethic. Secundum hoc philosophiam in duas partes distinxerunt, moralem dicentes practicam; naturalem et rationalem dicentes theoreticam. Cum vero dicuntur artium quaedam speculativae, quaedam practicae, habetur respectus ad aliquos speciales fines illarum artium; sicut si dicamus agriculturam esse artem practicam, dialecticam vero theoreticam. Cum autem medicina dividitur in theoreticam et practicam, non attenditur divisio secundum finem: sic enim tota medicina sub practica continetur, utpote ad operationem ordinata: sed attenditur praedicta divisio secundum quod ea quae in medicina tractantur, sunt propinqua vel remota ab operatione. Illa enim pars medicinae dicitur practica quae docet modos operationis ad sanationes, sicut quod talibus apostematibus sunt talia remedia adhibenda; theoretica vero dicitur illa pars quae docet principia ex quibus homo dirigitur in operatione, sed non proxime; sicut quod virtutes sunt tres, et quod genera febrium sunt tot. Unde non oportet ut si alicujus activae scientiae aliqua pars dicatur theoretica, quod propter hoc illa pars sub speculativa scientia ponatur.

Ad quintum dicendum, quod aliqua scientia continetur sub alia dupliciter. Uno modo ut pars ipsius, quia scilicet subjectum ejus est aliqua pars subjecti illius, sicut planta est quaedam pars corporis naturalis: unde et scientia de plantis continetur sub naturali scientia ut pars. Alio modo continetur una scientia sub alia ut ei subalternata, quando scilicet in superiori scientia assignatur propter quid eorum de quibus scitur in scientia inferiori solum quia: sic musica continetur sub arithmetica. Medicina igitur non ponitur sub physica ut pars. Subjectum enim medicinae non est pars subjecti scientiae naturalis secundum illam rationem qua est subjectum medicinae. Quamvis enim corpus sanabile sit corpus naturale, non tamen est subjectum medicinae prout est sanabile a natura, sed prout est sanabile per artem. Sed quia in sanatione quae fit per artem, ars est ministra naturae, quia ex aliqua naturali virtute sanitas perficitur auxilio artis; inde est quod propter quid de operatione artis oportet accipere ex proprietatibus rerum naturalium: et propter hoc medicina subalternatur physicae, et eadem ratione alchimia, et scientia de agricultura, et omnia hujusmodi. Et sic relinquitur quod physica secundum se et secundum omnes partes ejus est speculativa, quamvis aliquae operativae subalternentur ei.

Ad sextum dicendum, quod quamvis subjecta aliarum scien-

tiarum sint partes entis, quod est subjectum metaphysicae, non tamen oportet quod aliae scientiae sint partes ejus. Accipit enim unaquaeque scientiarum unam partem entis secundum specialem modum considerandi, alium a modo quo consideratur ens in metaphysica: unde, proprie loquendo, subjectum illius non est pars subjecti metaphysicae; sed hac ratione considerata ipsa est specialis scientia aliis condivisa. Sic autem posset dici pars ipsius scientiae, scientia quae est de potentia vel de actu, vel quae est de uno, aut aliquo hujusmodi: quia ista habent eundem modum considerandi cum ente, de quo tractatur in metaphysica.

Ad septimum dicendum, quod illae partes entis exigunt eundem modum tractandi cum ente communi, quia etiam ipsae non dependent a materia; et ideo scientia de ipsis non distinguitur a scientia quae est de ente communi.

Ad octavum dicendum, quod illae diversitates rerum quas objectio tangit, non sunt differentiae per se earum, in quantum sunt scibiles; et ideo penes eas scientiae non distinguuntur.

Ad nonum dicendum, quod quamvis scientia divina sit prima omnium scientiarum, naturaliter tamen quoad nos aliae scientiae sunt priores: unde dicit Avicenna in princ. suae Metaph.: "Ordo illius scientiae est ut addiscatur post scientias naturales, in quibus sunt multa determinata, quibus ista scientia utitur, ut generatio et corruptio et motus et hujusmodi." Similiter etiam post mathematicam. Indiget enim haec scientia ad cognitionem substantiarum separatarum cognoscere numerum et ordinem orbium caelestium: quod non est possibile sine astrologia, ad quam tota mathematica praeexigitur. Aliae vero scientiae sunt ad bene ipsius, ut musica et morales et hujusmodi. Nec tamen oportet quod sit circulus, quia ipsa supponit ea quae in aliis probantur, cum ipsa aliarum principia probet: quia principia quae accipit alia scientia, scilicet naturalis, a prima philosophia, non probant ea quae idem primus philosophus accipit a naturali: sed probantur per aliqua principia per se nota; et sic philosophus primus non probat principia quae tradit naturali per principia quae ab eo accipit, sed per aliqua principia per se nota: et sic non est aliquis circulus in definitione. Praeterea, effectus sensibiles, ex quibus procedunt naturales demonstrationes, sunt notiores quoad nos in principio; sed cum per eos pervenerimus ad cognitionem causarum primarum, ex illis apparebit nobis propter quid illorum effectuum, ex quibus probabantur¹ demonstratione quia: et sic scientia naturalis aliquid addit scientiae divinae; et tamen per ea sua principia notifi-

¹ *Al.* probabuntur.

cantur. Et inde est quod Boetius ponit ultimo scientiam divinam, quia est ultima quoad nos.

Ad decimum dicendum, quod quamvis naturalis philosophia post mathematicam discenda occurrat, eo quod universalis ipsius documenta indigent experimento et tempore; tamen res naturales, cum sint res sensibiles, sunt naturaliter magis notae quam res mathematicae a materia sensibili abstractae.

ARTICULUS II.

Utrum naturalis philosophia sit de his quae sunt in motu et materia.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod scientia naturalis non sit de his quae sunt in motu et materia. Materia enim est individuationis principium. Sed nulla scientia est de individuis, sed de solis universalibus, secundum sententiam Platonis, quae ponitur in Porphyrio. Ergo scientia naturalis non est de his quae sunt in materia.

2. Item. Scientia ad intellectum pertinet. Sed intellectus cognoscit abstrahendo a materia et conditionibus materiae. Ergo de his quae non sunt a materia abstracta, nulla scientia esse potest.

3. Item. In scientia naturali agitur de primo motore, ut patet 8 Physic. Sed ipse est immunis ab omni materia. Ergo scientia naturalis non est de his solum quae sunt in materia.

4. Item. Omnis scientia de necessariis est. Sed omne quod movetur, in quantum hujusmodi, est contingens, ut probatur 9 Metaph. Ergo nulla scientia potest esse de rebus mobilibus, et sic nec scientia naturalis.

5. Item. Nullum universale movetur: homo enim universalis non sanatur, sed hic homo, ut dicitur in principio Metaph. Sed omnis scientia de universalibus est. Ergo naturalis scientia non est de his quae sunt in motu.

6. Item. In scientia naturali determinatur de quibusdam quae non moventur, sicut est anima, ut probatur in principio de Anima; et terra, ut probatur in 2 Caeli et Mundi: et omnes formae naturales non fiunt nec corrumpuntur, et eadem ratione non moventur nisi per accidens, ut probatur in 7 Metaph. Ergo non omnia de quibus est philosophia, sunt in motu.

7. Item. Omnis creatura est mutabilis, cum natura immutabilis soli Deo conveniat, ut Augustinus dicit. Si igitur ad naturalem pertinet consideratio de his quae sunt in motu, ejus erit considerare de omnibus creaturis: quod expresse falsum esse apparet.